

ਕੁਲਪੱਤਰੀ

ਯਿਸੂ ਦੀ ਜੋ ਮਸੀਹਾ ਹੈ

(1:1-17)

ਮੱਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਆਇਤਾਂ (1:1-17) ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਈਬਲ ਦੀਆਂ ਬੇਕਾਰ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਛੱਡ ਦੇਣ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਮੱਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮਕਸਦ ਹੈ? ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਡਗਲਸ ਐਸ. ਹੋਸਮੈਨ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ, “ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਯਿਸੂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਾ ਆਰੰਭ [ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ] ਵਾਲੇ ਨੂਹ ਅਤੇ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ (ਉਤਪਤ 5:1-32 ਅਤੇ 11:10-32, ਲੜੀਵਾਰ)।”¹

ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਲਕ੍ਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਂ ਛੱਡੇ ਗਏ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ (1:8, 11 ਤੇ ਟਿਪੋਣਿਆਂ ਵੇਖੋ)। ਅਜਿਹੀ ਚੂਕ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਗਿਣਤੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਬੰਧ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਯਹੂਦੀ ਲੋਕ ਕਨਾਨ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ (ਗਿਣਤੀ 26:52-56)। ਬਾਬੁਲ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਯਾਜਕ “ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾਉਣ” ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ “ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਯਾਜਕਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ” (ਅਜ਼ਰਾ 2:61, 62)। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਸਨ।

ਹੇਰੋਦੇਸ ਮਹਾਨ ਜੋ ਇਕ ਇਦੋਮੀ (ਅਦੋਮੀ) ਸੀ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਹਦੇ ਲਈ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਨ। ਉਹ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ, ਪਤਨੀ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਬੇਟੇ ਸਨ, ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਸਤੁਸ ਕੈਸਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਹੇਰੋਦੇਸ ਦਾ ਸੂਰ ਹੋਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ।”² ਹੇਰੋਦੇਸ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ

ਉਸ ਨੇ ਸੂਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ਸੀ; ਪਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਬੇਟਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਮੀਰ ਨਹੀਂ ਜਾਗਿਆ। ਜੁਲੀਅਸ ਅਫ਼ਰੀਕਨੁਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਰੋਦੇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ,³ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਫੇਰ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਇਹ ਉਹੀ ਰਾਜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਧੋਖਾ ਖਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ‘‘ਬੈਤਲਹਮ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਭ ਨੀਂਗਰਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਸੁਟਿਆ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਆਣੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜਾ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਤਾ ਲਿਆ ਸੀ’’ (2: 16)।

ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੱਤੀ ਨੇ ਇੰਜੀਲ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਰਤਾਂਤ ਲਿਖਿਆ। ਇਕ ਆਮ ਵਿਚਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਤੀ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਯਿਸੂ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਿਤਾ ਯੂਸੂਫ਼ ਅਤੇ ਲੂਕਾ 3:23-38 ਵਿਚਲੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਤੇ ਲੂਕਾ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਯਿਸੂ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਤੀ ਯੂਸੂਫ਼ ਦੇ ਗੋਦ ਲਏ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ (ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ) ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।⁴ ਮੱਤੀ ਲਈ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਯਿਸੂ ‘‘ਦਾਉਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ’’ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਰਾਏਲ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਸਹੀ ਵਾਰਿਸ ਵੀ (1: 1)। ਨਾਥਾਨ ਨਬੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦਾਉਦ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮਸੀਹਾ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇਗਾ (2 ਸਮੂਏਲ 7:12-16)।

ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ

ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ (ਮੱਤੀ 1:1-17)

1. ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ
2. ਤਿੰਨ ਵੰਡਾਂ (14+14+14)
3. ਅਬਰਾਹਾਮ ਤੋਂ ਯਿਸੂ ਤਕ
4. ‘‘ਤੋਂ ਜੰਮਿਆ’’ (ਦਾ ਪਿਤਾ)
5. ਔਰਤਾਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
6. ਦਾਉਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ

ਲੂਕਾ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ (ਲੂਕਾ 3:23-38)

1. ਯਿਸੂ ਦੇ ਬਪਤਿਸਮੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ
2. ਕੋਈ ਵੰਡ ਨਹੀਂ
3. ਯਿਸੂ ਤੋਂ ਆਦਮ/ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤਕ
4. ‘‘ਦਾ ਪੁੱਤਰ’’ (ਸਥਾਨ)
5. ਸਿਰਫ਼ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
6. ਦਾਉਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਥਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵੰਸ਼ਾਵਲੀ

ਜਾਣ ਪਛਾਣ (1:1)

¹ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦਾਉਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਿਹੜਾ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ।

ਆਇਤ 1. ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ *biblsos geneses* ਤੋਂ ਭਾਵ ‘‘ਉਤਪਤ ਜਾਂ ਮੁੱਢ ਦੀ ਕਿਤਾਬ’’ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਕਅੰਸ਼ ਮੱਤੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਿਤਾਬ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ‘‘ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ।’’⁵ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਸਪਤਤੀ ਦੀਆਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ *ਜੈਨੇਸਸ* ਸ਼ਬਦ ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਿਚੋੜ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਉਤਪਤ 5:1; 6:9; 10:1, 32; 11:10, 27)।

ਇਹ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹਾ ਦੀ ਹੈ। ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ, “ਇਹ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ [ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ] ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਨਾਂਅ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੂਚੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂਅ ਭਾਵ ਮੂਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਆਖ਼ਰੀ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।”⁶ ਇਹ ਖ਼ੁਬੀ ਯਿਸੂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ‘ਖ੍ਰਿਸਟੋਸ’ (*Christos*) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ‘ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ’ ਅਤੇ ਇਹ ਇਬਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ‘ਮਸੀਹਾ’ (*Mashiach*) ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ। NASB ਵਿਚ *ਖ੍ਰਿਸਟੋਸ* ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ‘ਮਸੀਹਾ’ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਹੀ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (1:1, 16, 17; 2:4; ਯੂਹੰਨਾ 1:41; 4:25)। ਯਿਸੂ ਲਈ ਮੂਲ ਵਿਚ ‘ਖ੍ਰਿਸਟੋਸ’ ਸ਼ਬਦ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਉਹਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਗਿਆ।

ਆਇਤ 1 ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (1:17 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਦਾਊਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵਾਕਅੰਸ਼ ਇਹ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦਾਊਦ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 2 ਸਮੂਏਲ 7:12 ਵਿਚ ਯਹੋਵਾਹ ਨੇ ਦਾਊਦ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ‘[ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ] ਰਾਜ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਰੱਖੇਗਾ’ (ਵੇਖੋ ਜ਼ਬੂਰ 89:29; 132:11; ਲੂਕਾ 1:32; ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2:30-36)। ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਮੱਤੀ ਦੇ ਵਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ‘ਦਾਊਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਯਿਸੂ ਨੇ ਮਸੀਹਾ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ (9:27; 12:23; 15:22; 20:30, 31; 21:9, 15; 22:42)। ‘ਦਾਊਦ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਹਾਕਮ ਹੈ।’⁷

ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਓਨ ਮੌਰਿਸ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਅਬਰਾਹਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਹਿਦ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸਰਾਏਲ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖ਼ਾਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਉਤਪਤ 12:2-3; 15:17-21; 17:1-14)। ਸਭ ਇਸਰਾਏਲੀ ਉਸ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਫ਼ਕਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। (ਪੌਲੁਸ ਰੋਮੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ)।⁸

ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਿਤਾ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੇ ਲਈ ਇਸਰਾਏਲ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਬਰਾਹਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਯਹੋਵਾਹ ਨੇ ਅਬਰਾਹਾਮ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, “ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਣ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਣੇ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਣਗੇ” (ਉਤਪਤ 12:3)। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤੇਰੀ ਅੰਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਬਰਕਤ ਪਾਉਣਗੀਆਂ” (ਉਤਪਤ 22:18)। ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ‘ਮਸੀਹ ਅਬਰਾਹਾਮ ਦੀ ਅੰਸ’ ਹੈ (ਗਲਾਤੀਆਂ 3:16)। ਉਸੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਵੇਖੋ 28:18-20)।

ਪੁਰਖੇ (1:2-6ੳ)

²ਅਬਰਾਹਾਮ ਤੋਂ ਇਸਹਾਕ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਇਸਹਾਕ ਤੋਂ ਯਾਕੂਬ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਤੋਂ ਯਹੂਦਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਜੰਮੇ। ³ਅਤੇ ਯਹੂਦਾਹ ਤੋਂ ਫ਼ਰਸ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾ ਤਾਮਾਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮੇ ਅਤੇ ਫ਼ਰਸ ਤੋਂ ਹਸਰੋਨ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਹਸਰੋਨ ਤੋਂ ਰਾਮ ਜੰਮਿਆ। ⁴ਅਤੇ ਰਾਮ ਤੋਂ ਅੰਮੀਨਾਦਾਬ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਅੰਮੀਨਾਦਾਬ ਤੋਂ ਨਹਸ਼ੋਨ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਨਹਸ਼ੋਨ ਤੋਂ ਸਲਮੋਨ ਜੰਮਿਆ। ⁵ਅਤੇ ਸਲਮੋਨ ਤੋਂ ਬੋਅਜ਼ ਰਾਹਾਬ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਬੋਅਜ਼ ਤੋਂ ਓਬੇਦ ਰੂਥ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਓਬੇਦ ਤੋਂ ਯੋਸੀ ਜੰਮਿਆ। ⁶ਅਤੇ ਯੋਸੀ ਤੋਂ ਦਾਊਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਦਾਊਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਸੁਲੇਮਾਨ ਉਰੀਯਾਹ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ।

ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ (1:2-6ੳ) ਅਬਰਾਹਾਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਊਦ ਦੇ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਰੂਥ 4: 18-22; 1 ਇਤਿਹਾਸ 1:28, 34; 2:1-15)।

ਆਇਤ 2. ਅਬਰਾਹਾਮ ਨੂੰ ਕਸਦੀਆਂ ਦੇ ਉਰ ਤੋਂ ਕਨਾਨ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਾਣ ਲਈ ਸੌਂਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਉਤਪਤ 15:7; 24:7; ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 7:2-4)। ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਇਸਰਾਏਲ ਕੌਮ ਵਿੱਚੋਂ ਮਸੀਹ ਨੇ ਭਾਵ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਤੀਦਾਤੇ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ।

ਇਸਹਾਕ ਹੀ ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਵਾਅਦਾ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਅਬਰਾਹਾਮ ਨਾਲ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ (ਉਤਪਤ 15:4; 21:1-3)। ਇਲਾਹੀ ਵਾਅਦਾ ਇਸਮਾਈਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸਹਾਕ (ਉਤਪਤ 16:1-16; 17:15-22) ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਇਸਹਾਕ ਏਸਾਓ ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਯਾਕੂਬ ਭਾਵੇਂ ਪਲੋਠਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਉਤਪਤ 25:23)।

ਯਾਕੂਬ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਂਅ ਯਹੂਦਾਹ ਸੀ। ਯਾਕੂਬ ਨੇ ਨਬੂਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਯਹੂਦਾਹ ਸ਼ਾਹੀ ਗੋਤਰ ਹੋਵੇਗਾ: “ਯਹੂਦਾਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ... ਯਹੂਦਾਹ ਤੋਂ ਰਾਜਡੰਡਾ ਚਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇਗਾ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਕਮ ਦਾ ਸੋਟਾ ਜਦ ਤੀਕ ਸ਼ਾਂਤੀਦਾਤਾ ਨਾ ਆਵੇ। ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ” (ਉਤਪਤ 49:9, 10)। ਦਾਊਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (1:6ੳ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜੋ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਹਨ (1:6ਅ-11), ਸਭ ਯਹੂਦਾਹ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੀ ਸਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਹੈ “... ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਗੋਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ... ਅਤੇ ਦਾਊਦ ਦੀ ਜੜ੍ਹ” (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 5:5)।

ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਵਾਕਅੰਜ਼ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ “ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਬਾਰਾਂ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਆਮ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਬਾਰਾਂ ਗੋਤਰਾਂ ਦੀ ਅੰਸ ਇਸਰਾਏਲੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ ਮਸੀਹਾ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਣੀ ਸੀ।”⁹ ਇਕ ਹੋਰ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਵਾਕਅੰਜ਼ “ਸੰਕੇਤ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਈ ਸੰਭਾਵਿਤ ਪੁਰਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਹੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਤਪਤ 49:10)।”¹⁰

ਆਇਤ 3. ਯਹੂਦਾਹ ਤੋਂ ਫ਼ਰਸ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾ ਤਾਮਾਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮੇ ਇਹ ਤੱਖ ਕਿ ਫ਼ਰਸ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਸੰਭਵ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਰਬ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਯਹੂਦਾਹ ਨੇ ਵਿਧਵਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੀਤ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਤਾਮਾਰ ਨਾਲ

ਸਹੀ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਯਹੂਦਾਹ ਜੌੜੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ (ਉਤਪਤ 38: 1-30)।

ਯਿਸੂ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਮਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਮਰੀਅਮ ਸਭ ਤੋਂ ਆਖਰੀ ਹੈ (1:3, 5, 6, 16)।¹¹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਚਾਰ ਔਰਤਾਂ, ਤਾਮਾਰ, ਰਾਹਾਬ, ਰੂਥ ਅਤੇ ਬਥਸ਼ਬਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣ ਹਾਲਾਤ ਰਹੇ। ਹਫ਼ਮੈਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘‘ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਰਦਾਨਾ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਜਾਂ ਨਿਰਾਲੀ, ਬਲਕਿ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਘੱਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ (ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵੱਡਾ ਨਿੱਜੀ ਜੋਖਮ ਲੈ ਕੇ)’’।¹² ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ‘‘ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਗ਼ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਿਟ ਗਿਆ।’’¹³

ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰਾਂ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰੀਅਮ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੋਵੇ। ਫ਼ਰੀਸੀਆਂ ਦੀ ਰੀਤ ਅਤੇ ਮਸੀਹਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੱਤੀ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਉਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਤਰਕ ਦੇਣ ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।¹⁴ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਗੈਰਕੌਮ ਹੋਣਾ ਮਸੀਹ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਲਈ ਹੋਣ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਜੁੜਵਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਲੋਨਾ ਫ਼ਰਸ ਉਹੀ ਬੇਟਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਊਦ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਬਣਨਾ ਸੀ (ਰੂਥ 4: 12, 18-22)। ਉਹ ਹਸਰੋਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਜੋ ਯਾਕੂਬ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ (ਉਤਪਤ 46:8, 12)। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਇਤ 4. ਬਹੁਤੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਅਤੇ ਅੰਮੀਨਾਦਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ 430 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ (ਕੁਚ 12:40, 41)। ਲੂਕਾ ਨੇ ਉਸ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ‘‘ਅਦਮੀਨ’’ ਨਾਂਅ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ (ਲੂਕਾ 3:33; NASB)। ਅੰਮੀਨਾਦਾਬ ਹਾਰੂਨ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਸੀ (ਕੁਚ 6:23), ਜਿਹੜਾ ਇਸਰਾਏਲ ਦਾ ਮਹਾਯਾਜਕ ਬਣਿਆ।

ਅੰਮੀਨਾਦਾਬ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਹਸ਼ੋਨ ਮਿਸਰ ਤੋਂ ਕੁਚ ਵੇਲੇ ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ (ਗਿਣਤੀ 2:3, 4)। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਮਰਦੁਮਸ਼ਮਾਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ (ਗਿਣਤੀ 1:7), ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ (ਗਿਣਤੀ 7:12-17), ਅਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਘੁੰਮਣ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਗਿਣਤੀ 10:14)।

ਨਹਸ਼ੋਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਲਮੋਨ ਜ਼ਾਹਿਰ ਤੌਰ ਤੇ ਯਹੋਸ਼ੁਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕਨਾਨ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਆਇਤ 3 ਅਤੇ 4 ਵਾਲੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਇਤ 5. ਸਲਮੋਨ ਤੋਂ ਬੇਅਜ਼ ਰਾਹਾਬ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ। ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਯਰੀਹੋ ਦੀ ਰਾਹਾਬ ਨਾਮਕ ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਸੀ ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 2:1-7)। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸਰਾਏਲ ਵੱਲੋਂ ਯਰੀਹੋ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਇਬਰਾਨੀਆਂ 11:31; ਯਾਕੂਬ 2:25)। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸਲਮੋਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਜੋ ਇਕ ਇਸਰਾਏਲੀ

ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬੇਟਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੋਅਜ਼ ਰੱਖਿਆ (ਰੂਥ 4:20, 21)।

ਬੋਅਜ਼ ਤੋਂ ਓਬੇਦ ਰੂਥ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ। ਇਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਕਹਾਣੀ ਰੂਥ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੈਤਲਹਮ ਦੇ ਇਕ ਨਾਮੀ ਬੰਦੇ ਬੋਅਜ਼ ਨੇ ਰੂਥ ਨਾਮਕ ਇਕ ਗਰੀਬ, ਵਿਧਵਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਖਾਧਾ। ਰੂਥ ਨੇ ਬੋਅਜ਼ ਅੱਗੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ੋਖਮ ਚੁੱਕਿਆ (ਰੂਥ 3:6-14)। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਓਬੇਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਦਾਊਦ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਰੇਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ (ਰੂਥ 4:1-17)। ਮਰੀਅਮ ਤਕ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ ਰੂਥ ਨੂੰ ਹੀ ਬੇਦਾਗ ਔਰਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ‘ਸਤਵੰਤੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ’ (ਰੂਥ 3:11), ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੂਰਤੀਪੂਜਕ ਮੁਆਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਵਿਵਸਥਾਸਾਰ 23:3)।

ਓਬੇਦ ਤੋਂ ਯੱਸੀ ਜੰਮਿਆ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਓਬੇਦ ਤੇ ਯੱਸੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਆਈਆਂ ਦੇ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਨਿਆਈਆਂ 11:26; 1 ਰਾਜਿਆਂ 6:1)। ਯੱਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਠ ਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਬੈਤਲਹਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇੱਜੜ ਸੀ (1 ਸਮੂਏਲ 16:1-13; 17:12-18)।

ਆਇਤ 6ਓ. ਯੱਸੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਬੇਟੇ ਦਾਊਦ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੂਏਲ ਨਬੀ ਰਾਹੀਂ ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (1 ਸਮੂਏਲ 16:11-13)। ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਗਲੇ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਰਾਜੇ ਸਨ (1:6ਅ-11)। ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ (1:1), ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾਊਦ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ (1:16, 17)। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਊਦ ‘ਯਿਸੂ ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹⁵

ਦਾਊਦੀ ਰਾਜੇ (1:6ਅ-11)

⁶ਅਤੇ ਯੱਸੀ ਤੋਂ ਦਾਊਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਦਾਊਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਸੁਲੇਮਾਨ ਉਰੀਯਾਹ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ। ⁷ਅਤੇ ਸੁਲੇਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਬੁਆਮ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਰਹਬੁਆਮ ਤੋਂ ਅਬੀਯਾਹ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਅਬੀਯਾਹ ਤੋਂ ਆਸਾ ਜੰਮਿਆ। ⁸ਅਤੇ ਆਸਾ ਤੋਂ ਯਹੋਸ਼ਾਫ਼ਾਟ ਜੰਮਿਆ ਯਹੋਸ਼ਾਫ਼ਾਟ ਤੋਂ ਯੋਰਾਮ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਯੋਰਾਮ ਤੋਂ ਉੱਜੀਯਾਹ ਜੰਮਿਆ। ⁹ਅਤੇ ਉੱਜੀਯਾਹ ਤੋਂ ਯੋਬਾਮ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਯੋਬਾਮ ਤੋਂ ਅਹਾਜ਼ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਅਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਹਿਜ਼ਕੀਯਾਹ ਜੰਮਿਆ। ¹⁰ਅਤੇ ਹਿਜ਼ਕੀਯਾਹ ਤੋਂ ਮਨੱਸਹ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਮਨੱਸਹ ਤੋਂ ਆਮੇਨ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਆਮੇਨ ਤੋਂ ਯੋਸ਼ੀਯਾਹ ਜੰਮਿਆ। ¹¹ਅਤੇ ਹੋਸ਼ੀਯਾਹ ਤੋਂ ਯਕਾਨਯਾਹ ਅਤੇ ਉਹ ਦੇ ਭਰਾ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੰਮੇ।

ਨਾਂਵਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ (1:6ਅ-11) ਵਿਚ ਦਾਊਦ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੈ। ਸੁਲੇਮਾਨ ਤੋਂ ਯਕਾਨਯਾਹ ਤਕ ‘ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਵਧਣ ਅਤੇ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੇ ਘਟਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।’¹⁶

ਆਇਤ 6ਅ. ਦਾਊਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਸੁਲੇਮਾਨ ਉਰੀਯਾਹ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ। ਯੂਨਾਨੀ ਲਿਖਤ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ‘ਦਾਊਦ [ਉਸ] ਤੋਂ ਜੋ ਉਰੀਯਾਹ ਦੀ ਸੀ ਸੁਲੇਮਾਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ।’ ਇਸ ਵਿਚ ‘ਨਾ ਤਾਂ ਬਥਸ਼ਬਾ’ ਅਤੇ ਨਾ ਪਤਨੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ NASB ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਥਸ਼ਬਾ ਨਾਲ ਦਾਊਦ ਦੇ ਵਿਭਚਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਉਰੀਯਾਹ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਅਗਲੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਥਾਨ ਨਬੀ ਦੀ ਡਾਂਟ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ (2 ਸਮੂਏਲ 11:1-12:15ਓ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਦਾਊਦ ਨੇ ਤੋਬਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ

ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਜ਼ਬੂਰ 51 ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬੱਚਾ ਭਾਵੇਂ ਮਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਦਾਊਦ ਅਤੇ ਬਥਸ਼ਬਾ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬੇਟਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸੁਲੇਮਾਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ (2 ਸਮੂਏਲ 12: 15ਅ-25)। ਦਾਊਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੱਦੀ ਵਾਸਤੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਬੇਟੇ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਥਾਨ ਨਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਥਸ਼ਬਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੁਲੇਮਾਨ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ (1 ਰਾਜਿਆਂ 1: 11-31)। ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮੈਕਗਰਾਵੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਥਸ਼ਬਾ ‘‘ਖੁਦਾ ਦੇ ਉਪਾਅ ਦੇ ਰਹੱਸ ਭਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ, ਦਾਊਦ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ।’’¹⁷

ਬਥਸ਼ਬਾ ਤੋਂ ਦਾਊਦ ਦਾ ਨਾਥਾਨ ਨਾਮਕ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ ਸੀ (2 ਸਮੂਏਲ 5: 14; 1 ਇਤਿਹਾਸ 3: 5)। ਲੂਕਾ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਯਿਸੂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ (ਲੂਕਾ 3: 31)।

ਆਇਤ 7. ਸੁਲੇਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ‘‘ਯਹੋਵਾਹ ਨਾਲ ਲਗਨ ਸੀ’’ ਪਰ ਉਹਨੇ ‘‘ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਓਪਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ’’ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਖੁਦਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (1 ਰਾਜਿਆਂ 3: 3; 11: 1-13)। ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੀ ਬੁੱਤਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਕੇ ਇਸਰਾਏਲ ਦਾ ਰਾਜ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ (1 ਰਾਜਿਆਂ 11: 26-40)। ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਹਬੁਆਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਅਤੇ ਯਾਰਾਬੁਆਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ (1 ਰਾਜਿਆਂ 12: 1-24)। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਰਹਬੁਆਮ ਤੋਂ ਯਕਾਨਯਾਹ ਤਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰਾਜਿਆਂ (1: 7-11) ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਯਹੂਦਾਹ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸੁਲੇਮਾਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹਬੁਆਮ ਬੁੱਤਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ, ਪਵਿੱਤਰ ਲਾਠਾਂ, ਅਸ਼ੇਰਾ ਦੇ ਖੰਡੇ, ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾੜਿਆ। ਰਹਬੁਆਮ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਯਹੂਦਾਹ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੁਰਿਆਈ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਬੈਕਟ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂਅ ਨਾਆਮਾਹ ਸੀ ਜੋ ਅੰਮੋਨਣ ਸੀ’’ (1 ਰਾਜਿਆਂ 14: 21-31)।

ਅਬੀਯਾਹ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕੀਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਰਹਬੁਆਮ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚੱਲਿਆ (1 ਰਾਜਿਆਂ 15: 1-8)। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਬੀਯਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਆਸਾ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਖੁਦਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ (ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦਾਦੀ), ਮਾਕਾਆਹ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਤਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਕੇ ਰਾਜਮਾਤਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ (1 ਰਾਜਿਆਂ 15: 9-15)।

ਆਇਤ 8. ਆਸਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਯਹੋਸ਼ਾਫ਼ਾਟ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਚੰਗਾ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲ ਨਾਲ ਸੁਲਾਹ ਕਰ ਲਈ (1 ਰਾਜਿਆਂ 22: 41-44)। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਲੋਕ ਅਜੇ ਤਕ ਉੱਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਯਹੋਸ਼ਾਫ਼ਾਟ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਯੋਰਾਮ (ਯਹੋਰਾਮ) ਧਰਮੀ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸਰਾਏਲ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਦਨਾਮ ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜੇ ਅਹਾਬ ਦੀ ਧੀ ਅਥਲਯਾਹ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ (2 ਜਾਜਿਆਂ 8: 16-19)।

ਇੱਥੇ ਮੌਤੀ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਵੇਖੋ 1: 4, 5)। ਯੋਰਾਮ ਅਤੇ ਉੱਜ਼ੀਯਾਹ (ਅਜ਼ਰਯਾਹ) ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਵਾਧੂ ਰਾਜੇ ਅਹਜ਼ਯਾਹ, ਯੋਆਸ਼ (ਯਹੋਆਸ਼¹⁸) ਅਤੇ ਅਮਸਯਾਹ (1 ਇਤਿਹਾਸ 3: 11, 12; ਵੇਖੋ 2 ਰਾਜਿਆਂ 8: 25-27; 12: 1-21; 14: 1-22) ਸਨ। ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਅਹਜ਼ਯਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜਮਾਤਾ ਅਥਲਯਾਹ ਨੇ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ

ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦਾਉਦ ਦੇ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 11)। ਪਰ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਯਹੋਆਸ਼ (ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ) ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਹੈਕਲ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (2 ਰਾਜਿਆਂ 12)। ਯਹੋਆਸ਼ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਮਸਯਾਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (2 ਰਾਜਿਆਂ 12:2; 14:1-3)।

ਆਇਤ 9. ਉੱਜੀਯਾਹ (ਅਜ਼ਰਯਾਹ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਯੋਥਾਮ ਨੂੰ ਵੀ 'ਜੋ ਯਹੋਵਾਹ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਠੀਕ ਸੀ ਉਹੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ' ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਰਥ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (2 ਰਾਜਿਆਂ 15:3, 34)। ਪਰ ਕਾਫ਼ਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਜੇ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਕਬੀਲੇ ਉੱਚੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਸਨ (2 ਰਾਜਿਆਂ 15:4, 35)। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਆਕੜ ਦੇ ਇਕ ਕੰਮ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਉੱਜੀਯਾਹ ਨੂੰ ਕੋੜ੍ਹ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹੈਕਲ ਵਿਚ ਧੂਪ ਧੁਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਸਿਰਫ਼ ਯਾਜਕਾਂ ਨੂੰ ਸੀ (2 ਇਤਿਹਾਸ 26:16-21)।

ਯੋਥਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਹਾਜ਼ ਨੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਾਇਆ ਜੋ ਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਘਿਣਾਉਣਾ ਸੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 16:1-4)। ਉਸ ਨੇ ਦਮਿਸ਼ਕ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ਰ ਵੇਦੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਕਲ ਲਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਵੇਦੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੇ ਹੈਕਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਅਸੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਧ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਸੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 16:10-20)।

ਉੱਚੇ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦੇਣ, ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਟੁੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢ ਸੁੱਟਣ ਅਤੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਉਸ ਸੱਪ ਨੂੰ ਜਿਹਨੂੰ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਚੂਰ ਚੂਰ ਕਰ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਅਹਾਜ਼ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਿਜ਼ਕੀਯਾਹ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 18:1-8)। ਉਹ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੂਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਜਾਏ ਜਾਣ ਵੇਲੇ 722 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਯਹੂਦਾਹ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 18:9-12)। ਉਸ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਮੋਅਜ਼ਜ਼ੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ 1,85,000 ਅਸੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਕੇ ਹਿਜ਼ਕੀਯਾਹ ਅਤੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 18:13-19:37)। ਘੋਰਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਰੰਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਿਜ਼ਕੀਯਾਹ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (2 ਰਾਜਿਆਂ 20:20)। ਇਹ ਸੁਰੰਗ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਆਇਤ 10. ਹਿਜ਼ਕੀਯਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਨੱਸਹ ਨੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ, ਬਾਲ ਦੀਆਂ ਵੇਦੀਆਂ ਅਤੇ ਟੁੰਡ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਰਾ ਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਬੁਰਿਆਈ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਯਹੋਵਾਹ ਦੀ ਹੈਕਲ ਵਿਚ ਸੁਰਗੀ ਲਸਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਬਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (2 ਰਾਜਿਆਂ 21:1-6)। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਕਰਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਯਹੂਦਾਹ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ (2 ਰਾਜਿਆਂ 21:10-16)। ਮਨੱਸਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਆਮੋਨ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਚਾਲ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ (2 ਰਾਜਿਆਂ 21:19-24)।

ਆਮੋਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਯੋਸ਼ੀਯਾਹ ਜੋ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਰਾਜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਸੋਚ ਸੀ। ਹੈਕਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਮਿਲਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯੋਸ਼ੀਯਾਹ ਨੇ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ (2 ਰਾਜਿਆਂ 22:1-23:25)। ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਵਾਇਆ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਮ ਫੇਰ ਤੋਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਮੂਰਤੀਆਂ,

ਜਗਵੇਦੀਆਂ, ਖੰਭੇ, ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਅਤੇ ਭਾਂਡੇ) ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ (ਪੁਜਾਰੀਆਂ, ਪੁਰਖ ਵੇਸਵਾਵਾਂ, ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਮਹੂਰਤ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।

ਆਇਤ 11. ਯੋਸ਼ੀਯਾਹ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਬਦਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਬਦਲਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਖੁਦਾ ਨੇ ਯਹੂਦਾਹ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕਹਿਰ ਢਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ (2 ਰਾਜਿਆਂ 23:26, 27)। ਮੱਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਯੋਸ਼ੀਯਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਲਯਾਕੀਮ (ਯਹੋਯਾਕੀਮ) ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ (ਵੇਖੋ 2 ਰਾਜਿਆਂ 23:34-24:6; 1 ਇਤਿਹਾਸ 3:15, 16)।¹⁹ ਯਕਾਨਯਾਹ (ਯਹੋਯਾਕੀਨ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬੁਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ‘‘ਉੱਠ ਜਾਣਾ’’ 597 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ; ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਾਬੁਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ (2 ਰਾਜਿਆਂ 24:8-16)। ਅਰ ਉਹਦੇ ਭਰਾ ਵਾਕਅਸ਼ ਸਹੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ 1:2) ਜਾਂ ‘‘ਦੇਸ਼ ਦਿਆਂ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ’’ (2 ਰਾਜਿਆਂ 24:15) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਯਕਾਨਯਾਹ ਦੇ ਚਾਚੇ ਮਤੱਨਯਾਹ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਨਬੂਕਦਨੱਸਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਦਲ ਕੇ ਸਿਦਕੀਯਾਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਯਹੂਦਾਹ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ 586 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ਨਬੂਕਦਨੱਸਰ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲੋਂ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹੈਕਲ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਕ, ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਕੇ, ਸਿਦਕੀਯਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਬੇਟਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ; ਫਿਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਿਦਕੀਯਾਹ ਅਤੇ ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੁਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ (2 ਰਾਜਿਆਂ 24:17-25:21)।²⁰ ਉਸਦਾ ਨਾਂਅ ਮੱਤੀ ਵਾਲੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦਾਊਦ ਦੇ ਵਾਰਿਸ (1:12-16)

¹²ਬਾਬੁਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਯਕਾਨਯਾਹ ਤੋਂ ਸ਼ਅਲਤੀਏਲ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਅਲਤੀਏਲ ਤੋਂ ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਜੰਮਿਆ। ¹³ਅਤੇ ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਤੋਂ ਅਬੀਹੂਦ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਅਬੀਹੂਦ ਤੋਂ ਅਲਯਾਕੀਮ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਅਲਯਾਕੀਮ ਤੋਂ ਅੱਜ਼ੇਰ ਜੰਮਿਆ। ¹⁴ਅਤੇ ਅੱਜ਼ੇਰ ਤੋਂ ਸਾਦੇਕ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਸਾਦੇਕ ਤੋਂ ਯਾਕੀਨ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਯਾਕੀਨ ਤੋਂ ਅਲੀਹੂਦ ਜੰਮਿਆ। ¹⁵ਅਤੇ ਅਲੀਹੂਦ ਤੋਂ ਅਲਾਜ਼ਾਰ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਅਲਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਮੱਥਾਨ ਜੰਮਿਆ ਅਤੇ ਮੱਥਾਨ ਤੋਂ ਯਾਕੂਬ ਜੰਮਿਆ। ¹⁶ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਤੋਂ ਯੂਸਫ਼ ਜੰਮਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਪਤੀ ਸੀ ਜਿਹ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਜੰਮਿਆ ਜਿਹੜਾ ਮਸੀਹ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਇਸ ਤੀਜੇ ਭਾਗ (1:12-16) ਵਿਚ ਦਾਊਦ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਿਸਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸ ਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਦੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਇਤ 12. ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ‘‘ਦਾਊਦ’’ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਂਗ (1:6ਓ, 6ਅ), ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਯਕਾਨਯਾਹ ਅਤੇ ਬਾਬੁਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ (1:11, 12; 1:17 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਇੱਥੇ ਗੱਲ ‘‘ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ’’ ਹੈ।²¹

ਮੱਤੀ ਨੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਯਕਾਨਯਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਨਾਂਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਨੇ ਯਿਰਮਿਯਾਹ ਨਬੀ ਦੇ ਮੁੱਖੋਂ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘‘ਯਹੋਵਾਹ ਐਯੋਂ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਔਂਤਰਾਂ ਲਿਖੇ, ਇਕ ਮਰਦ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਉਹਦੀ ਨਸਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਸਫ਼ਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਈ ਦਾਉਦ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ, ਅਤੇ ਯਹੂਦਾਹ ਉੱਤੇ ਫੇਰ ਰਾਜ ਕਰੇ’’ (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 22:30)। ਮੈਕਗਰਵੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ‘‘ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੇਅੌਲਾਦ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ।’’²²

ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਯਿਸੂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਜ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਦਾਉਦ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2:29-36)। ਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਪੈਂਟੀਕਾਸਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਕਲੀਸੀਆ/ਰਾਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੇ ਯਿਸੂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਵੇਗਾ (1 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 15:23-26; 1 ਥੱਸਲੁਨੀਕੀਆਂ 4:16, 17)।

ਯਕਾਨਯਾਹ (‘‘ਕੈਦੀ’’) ਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਲਤੀਏਲ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ (1 ਇਤਿਹਾਸ 3:17, 18)²³ ਮਸੇਰੀ ਲਿਖਤ (MT) ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ‘‘ਫਦਾਯਾਹ’’ ਨੂੰ ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਦਾ ਪਿਤਾ (1 ਇਤਿਹਾਸ 3:19), ਪਰ ਸਪਤਤੀ ਵਿਚ ‘‘ਸ਼ਾਲਤੀਏਲ’’ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ (ਅਜ਼ਰਾ 3:2, 8; ਨਹਮਯਾਹ 12:1; ਹੱਜਈ 1:12, 14; 2:2, 23)। ‘‘ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਸੁਝਾਅ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਨੂੰ ਫਦਾਯਾਹ ਦਾ ਅਸਲ ਪੁੱਤਰ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵਰਗੇ ਕਿਸੇ ਜਾਇਜ਼ ਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸ਼ਾਲਤੀਏਲ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ (ਤੁਲਣਾ ਵਿਵਸਥਾਸਾਰ 25:5-10)।’’²⁴ ਇਹ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਲੂਕਾ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ, ਜੋ ਮੱਤੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨਾਲੋਂ ‘‘ਦਾਉਦ’’ ਦੇ ਫ਼ੌਰਨ ਬਾਅਦ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਫੇਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਲਈ, ‘‘ਸ਼ਾਲਤੀਏਲ’’ ਅਤੇ ‘‘ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ’’ ਉੱਤੇ ਆ ਕੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਲੂਕਾ 3:27, 31)।

ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ 538 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਰਾਜੇ ਕੋਰਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ (ਅਜ਼ਰਾ 1:1-2:2)। ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ‘‘ਸ਼ਹਿਜਾਦੇ ਸ਼ੇਸ਼ਬੱਸਰ’’ (ਅਜ਼ਰਾ 1:8) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਗੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ਬੱਸਰ ਅਤੇ ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਦੇ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ ਬੰਦੇ ਹੋਣ, ਜੋ ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ‘‘ਯਹੂਦਾਹ ਦਾ ਹਾਕਮ’’ (ਹੱਜਈ 2:21) ਬਣਾ ਦਵੇਗਾ। ਖੁਦਾ ਦੀ ਯਹੂਦਾਹ ਦੀ ‘‘ਛਾਪ’’ (ਹੱਜਈ 2:23), ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ, ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਸੰਭਵ ਤੌਰ ਤੇ ਦਾਉਦ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਰਾਹੀਂ ਮਸੀਹ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਉੱਤੇ ਫੇਰ ਤੋਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।²⁵

ਆਇਤਾਂ 13-15. ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਂ ਨਾਂਅ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ: ਜ਼ਰੁੱਬਾਬਲ, ਅਬੀਹੂਦ, ਅਲਯਾਕੀਮ, ਅੱਜ਼ੋਰ, ਸਾਦੋਕ, ਯਾਕੀਨ ਅਲੀਹੂਦ, ਅਲਾਜ਼ਾਰ, ਮੱਥਾਨ ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੀਆਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੋਹਾਂ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਮੱਤੀ ਨੇ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦਾ ਇਹ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਹੂਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਜੋ

ਯਾਜਕਾਈ ਘਰਾਣੇ ਤੋਂ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਨੂੰ ‘ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ’ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨੀ ਦੱਸੀ।¹⁶ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਲੋਕ ਵੀ ਦਾਊਦ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣੇ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਜਾਂ ਯਿਸੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਯੂਸੁਫ਼ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾਉਣ ਲਈ ਮਰੀਅਮ ਨੂੰ ਦਾਊਦ ਦੇ ਨਗਰ ਬੈਤਲਹਮ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ (ਲੂਕਾ 2: 1-7)।

ਆਇਤ 16. ਯਿਸੂ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਮੱਤੀ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਿਤਾ ਯੂਸੁਫ਼ ਨੂੰ ਯਾਬੂਬ ਨਾਮਕ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੂਕਾ ਯੂਸੁਫ਼ ਨੂੰ ਏਲੀ (ਹੇਲੀ) ਨਾਮਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ (ਲੂਕਾ 3:23)। ਇਸ ਕਾਲਪਨਿਕ ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੱਤੀ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਸੁਫ਼ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਾਊਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਪਿਤਾ ਏਲੀ ਦਾ ਜਵਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਫ਼ਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਅ ਦਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਆਪਕ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ।¹⁷ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਯੂਸੁਫ਼ ਅਤੇ ਮਰੀਅਮ ਦੋਵੇਂ ਦਾਊਦ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਨ।

ਮੱਤੀ ਇੱਥੇ ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣ ਲਈ ਚੌਕਸ ਸੀ ਕਿ ਯੂਸੁਫ਼ ‘ਯਿਸੂ’ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯੂਸੁਫ਼ ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਪਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਯਿਸੂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਮੋਅਜਜ਼ੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੁਆਰੀ ਤੋਂ ਜਨਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਈ ਰਸਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ (1: 18-25)।

ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਮਸੀਹਾ ਜਾਂ ‘ਖ਼੍ਰਿਸਟਸ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਆਖ਼ਰੀ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦਾਊਦ ਦੇ ਹੋਰ ਵਾਰਿਸਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ (1: 12-16) ਰਾਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਯਿਸੂ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦਾਊਦ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਰੂਹਾਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਅਨਾਦੀ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਜੋ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਹੈ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਦੀ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2:29-36; ਵੇਖੋ ਦਾਨੀਏਲ 2:44; 7: 13, 14)।

ਸਾਰ (1:17)

¹⁷ਜੇ ਅਥਰਾਹਾਮ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦਾਊਦ ਤੀਕਰ ਸੱਭੇ ਚੌਦਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਾਊਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬੁਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਤੀਕਰ ਚੌਦਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਬੁਲ ਨੂੰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਮਸੀਹ ਤੀਕਰ ਚੌਦਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ।

ਆਇਤ 17. ਇਹ ਆਇਤ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਸਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਇਤ 1 ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵਚਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰੈਕਟ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਆਇਤ 1 ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ (‘ਯਿਸੂ ਮਸੀਹਾ,’ ‘ਦਾਊਦ’ ਅਤੇ ‘ਅਥਰਾਹਾਮ’) ਆਇਤ 17 ਵਿਚ ਉਲਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (‘ਅਥਰਾਹਾਮ,’ ‘ਦਾਊਦ,’ ‘ਮਸੀਹਾ’) ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ:

1. ਅਬਰਾਹਾਮ ਤੋਂ ਦਾਊਦ ਤਕ (1:2-6ਓ);
2. ਦਾਊਦ ਤੋਂ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਬੁਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਏ ਜਾਣ ਤਕ (1:6ਅ-11);
3. ਬੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬੁਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਸੀਹ ਤਕ (1:12-16)।

ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੈਕ ਪੀ. ਲੂਈਸ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ‘‘ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਅਸਾਨ ਰੱਖਣ ਲਈ’’ ਸੀ।^{੧੮} ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਯਹੂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਾਊਦ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਇਬਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਅੰਜਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਰੂਪ ‘‘DWD’’ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਚੌਦਾਂ ਹੈ। (‘‘D’’ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅੱਖਰ ਹੈ, ਅਤੇ ‘‘W’’ ਛੇਵਾਂ ਅੱਖਰ ਹੈ: 4+6+4=14.) ਲੂਈਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ‘‘ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਧਾਰਣਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਰੱਦਿਆ ਜਾ ਸਕੇ’’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।^{੧੯}

ਤਿੰਨਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਗਲਾਤੀਆਂ 4:4)। ਪਰ ਆਖ਼ਰੀ ਭਾਗ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ (1:12-16), ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਰਫ ਤੇਰਾਂ ਨਾਂਅ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਹੱਲ ਦੱਸੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਕ ਹੱਲ ਯਕਾਨਯਾਹ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (1:11, 12)। ਤਾਂ ਵੀ ਦਾਊਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (1:6ਓ, 6ਅ), ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਹੋਰ ਹੱਲ ਚੌਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਨਾਂਅ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਔਰਤ ਦਾ ਨਾਂਅ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਮਰੀਅਮ ਯੂਸੁਫ਼ ਨਾਲੋਂ ਫ਼ਰਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਕ ਤੀਜੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿਚ ‘‘ਯਕਾਨਯਾਹ’’ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨੂੰ ‘‘ਯਹੋਯਾਕੀਮ’’ (ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ‘‘ਅਲਯਾਕੀਨ; 2 ਰਾਜਿਆਂ 23:34-24:6 ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ) ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕਾਨਯਾਹ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨੂੰ ਤੀਜੇ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।^{੨੦} ਤਾਂ ਵੀ ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਲਈ ਲਿਖਤ ਦਾ ਸਬੂਤ ਐਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਦੇ ਹਰ ਨਾਂਅ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

~~~ ਸਬਕ ~~~

ਬੇਕਾਰ ਆਇਤਾਂ (1:1-17)

ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੱਤੀ 1:1-17 ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਉੱਤੇ ਚਿੜ ਉੱਠਦੇ ਹਨ। ਆਖ਼ਰ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਨਾਂਅ ਮਜ਼ਹੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅੱਜ

ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਸਬਕ ਹਨ।

1. ਖ਼ੁਦਾ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਖ਼ੁਦਾ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
3. ਖ਼ੁਦਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ।
4. ਖ਼ੁਦਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ।
5. ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਇਸਰਾਏਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਸਕਦ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ।¹

ਯਿਸੂ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ (1:1-17)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਮਸੀਹ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਸਰਮਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਤਾਮਾਰ-ਤੁੱਛ ਸਮਝੀ ਗਈ ਔਰਤ (1:3; ਉਤਪਤ 38:6-30);
2. ਰਾਹਾਬ-ਵੇਸਵਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਬਣ ਗਈ (1:5; ਯਹੋਸ਼ੁਆ 2:1-21);
3. ਰੂਥ-ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨੂੰਹ (1:5; ਰੂਥ 1-4);
4. ਬਥਸ਼ੱਬਤ-ਇਕ ਬੇਵਫ਼ਾ ਪਤਨੀ (1:6; 2 ਸਮੂਏਲ 11; 12);
5. ਮਰੀਅਮ-ਮਾਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣਿਆ (1:16; ਵੇਖੋ 1:18-25; 12:46-50; ਲੂਕਾ 1:26-56; 2:1-52; ਯੂਹੰਨਾ 2:1-11; 19:25-27)।²

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਆਫ਼ ਜੀਜ਼ਸ ਐਂਡ ਦ ਗੋਸਪਲਜ਼, ਸੰਪਾ. ਜੋਏਲ ਬੀ. ਗ੍ਰੀਨ ਐਂਡ ਸਕੌਟ ਮੈਕਨਾਈਟ (ਡਾਊਨਰਜ਼ ਗ੍ਰੋਵ, ਇਲਿਨੋਇ: ਇੰਟਰਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, 1992), 255 ਵਿਚ ਡਗਲਸ ਐੱਸ. ਹੱਡਮਨ, 'ਜਿਨਿਓਲੋਜੀ।' ²ਮੈਕ੍ਰੋਬਿਯੂਸ ਸੈਟਰਨੋਲੀਆ 2.4.11. ³ਯੂਸਬਿਯੂਸ ਐਕਲੇਸੀਏਸਟੀਕਲ ਹਿਸਟਰੀ 1.7. 13. ⁴ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਯੂਸੂਫ਼ ਦਾ ਨਾਂਅ ਦੋਹਾਂ ਵਿਰਤਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਨਾਂਅ ਲੂਕਾ ਦੀ ਕੁਲਪੱਤਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ⁵ਜੈਕ ਪੀ. ਲੁਈਸ, ਦ ਗੋਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ, ਭਾਗ 1, ਦ ਲਿਵਿੰਗ ਵਰਡ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ (ਆਸਟਿਨ, ਟੈਕਸਸ: ਸਵੀਟ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1976), 35. ⁶ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ, ਮੈਥਿਊ 1-13, ਵਰਡ ਬਿਬਲੀਕਲ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ, ਜਿਲਦ 33ਏ (ਡੱਲਾਸ: ਵਰਡ ਬੁਕਸ, 1993), 9. ⁷ਡਗਲਸ ਆਰ. ਏ. ਹੇਅਰ, ਮੈਥਿਊ, ਇੰਟਰਪ੍ਰਿਟੇਸ਼ਨ (ਲੁਈਸਵਿੱਲੇ: ਜੌਨ ਨੌਕਸ ਪ੍ਰੈਸ, 1993), 6. ⁸ਲਿਓਨ ਮੌਰਿਸ, ਦ ਗੋਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ, ਪਿੱਲਰ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1992), 20. ⁹ਹੱਡਮੈਨ, 255. ¹⁰ ਡੇਵਿਡ ਹਿੱਲ, ਦ ਗੋਸਪਲ ਆਫ਼ ਮੈਥਿਊ, ਦ ਨਿਊ ਸੈਂਚੂਰੀ ਬਾਈਬਲ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1972), 75.

¹¹ਕਈ ਕੁਲਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹਨ। ਪਰ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ

ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਵੀ ਹਨ (ਉਤਪਤ 22:20-24; 25:1-6; 36:1-14; 1 ਇਤਿਹਾਸ 1:31; 2:3, 4, 18-20, 24, 26, 46; 3:1-9)। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਕ ਦੀਆਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਤਨੀਆਂ/ਰਖੇਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।¹²ਹੱਫਮੈਨ, 255-56. ¹³ਲੂਈਸ, 39. ¹⁴ਹੱਫਮਨ, 256. ¹⁵ਰੋਬਰਟ ਐਚ. ਗੁੰਡਰੀ, ਮੈਥਿਊ: *ਏ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ ਆਨ ਹਿਜ਼ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਂਡ ਥਿਓਲੋਜੀਕਲ ਆਰਟ* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1982), 15. ¹⁶ਵਿਲੀਅਮ ਹੈਂਡ੍ਰਿਕਸਨ, *ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ: ਐਕਸਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ ਆਫ ਦ ਗੋਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਬੇਕਰ ਬੁਕ ਹਾਊਸ, 1973), 116. ¹⁷ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮੈਕਗਰਵੇ, *ਦ ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟ੍ਰੀ*, ਜਿਲਦ 1, ਮੈਥਿਊ ਐਂਡ ਮਾਰਕ (ਪੰਨਾ ਰਹਿਤ, 1875; ਰਿਪ੍ਰਿੰਟ, ਡਿਲਾਈਟ, ਆਰਕੈਂਸਾ: ਗੋਸਪਲ ਲਾਈਟ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., ਮਿਤੀ ਰਹਿਤ), 16. ¹⁸ਇਸ ਤੇ ਬਹਿਸ ਚਲਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਉਜ਼ੀਯਾਹ' (*ਓਜ਼ੀਯਾਸ*) ਕਿਹੜਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਹਜਯਾਹ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜ਼ਰਯਾਹ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਹੈ (ਵੇਖੋ 2 ਰਾਜਿਆਂ 14:21; 15:13, 30)। ¹⁹ਇਲਯਾਕੀਮ ਦਾ ਭਰਾ ਯਹੋਆਹਾਜ਼ ਜੋ ਮਸੀਹ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਨਿਕੋਹ ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (2 ਰਾਜਿਆਂ 23:31-33)। ²⁰ਚਾਰ ਮੌਕੇ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਯਹੂਜ਼ਲਮ ਤੋਂ ਬਾਬੁਲ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ (ਦਾਨੀਏਲ 1:1-7; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 52:28-30): (1) 605 ਈ. ਪੂ. ਜਦੋਂ ਦਾਨੀਏਲ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ, (2) 597 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਯਕਾਨਯਾਹ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ, (3) 586 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਿਦਕੀਯਾਹ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ (4) 582 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਹਾਕਿਮ ਗਦਲਯਾਹ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ।

²¹ਹੈਗਨਰ, 11. ²²ਮੈਕਗਰਵੇ, 21. ²³ਨਬੂਕਦਨੱਸਰ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਬਾਬੁਲ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ 'ਯਹੂਦਾਹ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤੇ 5 ਪੁੱਤਰਾਂ' ਸਣੇ ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਨੇ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਅਨਾਜ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ (ਜੇਮਸ ਬੀ. ਪ੍ਰਿਚਰਡ, ਸੰਪਾ. *ਏਂਸੀਏਂਟ ਨੀਅਰ ਈਸਟਰਨ ਟੈਕਸਟ: ਰਿਲੇਟਿੰਗ ਟੂ ਦ ਓਲਡ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ*, ਜਿਲਦ 3 [ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ, ਨਿਊ ਜਰਸੀ: ਪ੍ਰਿੰਸਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1969], 308)। ²⁴ਦ *ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਈਬਲ ਇੰਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ*, ਸੋਧਿਆ ਅੰਕ, ਸੰਪਾ. ਜਿਓਫ਼ਰੀ ਡਬਲਯੂ. ਬ੍ਰੈਂਮਿਲੇ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1988), 4:1193 ਵਿਚ ਐਚ. ਜੀ. ਐਮ. ਵਿਲੀਅਮਸਨ, 'ਜ਼ਹੁੱਬਾਬਲ।' ²⁵ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਯਕੁਨਯਾਹ (ਕੋਨਯਾਹ, ਯਹੋਯਾਕੀਨ) ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ 'ਉਸ ਦੇ' ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਅੰਗੂਠੀ ਹੈ' ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਵੇਗਾ (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 22:24)। ²⁶ਜੋਸੇਫ਼ਸ *ਲਾਈਫ਼* 1.1-6; ਵੇਖੋ *ਅਗੋਂਸਟ ਅਪਿਅਨ* 1.7. ²⁷ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਤੀ 1 ਯੂਜ਼ਫ਼ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਲੂਕਾ 3 ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੀ। ²⁸ਲੂਈਸ, 36. ²⁹ਉਹੀ, 37. ਇਸ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਨਾਂਅ 'ਗਿਮਾਤਰੀਆ' ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 13:17, 18. ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੋਮਾਤਰੀਆ ਦੀ ਇਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ *ਬਰਨਾਬਾਸ* 9.8 ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ³⁰ਵੇਖੋ ਹੈਗਨਰ, 5-6.

³¹ਜੈਕ ਵਿਲਹੈਮ, 'ਦ ਬਾਈਬਲ'ਜ਼ ਯੂਜ਼ਲੈੱਸ ਵਰਸਜ਼,' ਆਰਐੱਸਵੀਪੀ ਨਿਊਜ਼ਲੈਟਰ 49-12-80-12 (1980) ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ। ਜੈਕ ਵਿਲਹੈਮ, ਪੋਸਟ ਆਫ਼ਿਸ ਬਾਕਸ 2222, ਫ਼ਲੋਰੈਂਸ, ਅਲਾਬਾਮਾ 35630 ਤੋਂ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਕੇ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ³²ਉਹੀ।